

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГОРДІЄНКО Олександр Сергійович

УДК 340.12.001.31

**ПОНЯТТЯ І ВИДИ КОНКРЕТИЗАЦІЇ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2017

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

- Науковий керівник:** доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України **ОБОРОТОВ Юрій Миколайович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України **СТЕЦЕНКО Семен Григорович**, Інститут кримінально-виконавчої служби, перший заступник директора Інституту
- кандидат юридичних наук, доктор права Українського вільного університету, доцент **КРАВЧУК Микола Володимирович**, Тернопільський національний економічний університет, завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться 13 травня 2017 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.41.136.01.Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33.

Автореферат розісланий 11 квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.Г. Манько

Актуальність теми. Активний розвиток суспільних відносин зумовлює динаміку в організації їх правового регулювання та впорядкування. Основне призначення права розкривається в його здатності забезпечувати ефективний юридичний вплив на суспільні відносини. Отримання зазначених результатів можливо лише за умови формального вираження права. Правові акти мають відповідати вимогам ясності, чіткості, доступності, директивності, офіційності, а викладені у них правила і приписи мають бути зрозумілими для адресатів.

Високий рівень правопорядку забезпечується за умови наявності та ефективної дії належним чином систематизованого та узгодженого законодавства. Кожен елемент сучасної системи нормативно-правових актів має застосовуватися відповідно до того змісту, який був вкладений у них правотворцем. Досягнення зазначеної мети стає можливим при умовах не тільки правильного розуміння правових норм, але й встановлення чіткої послідовності їх втілення у життя із урахуванням об'єктивних обставин правової реальності. Відтак, одним з ключових елементів підвищення якості правового регулювання, забезпечення законності та ефективності є конкретизація правових норм, завдяки якій досягається деталізація й уточнення положень та порядку дії норми права.

Проблематика конкретизації права відображена у окремих працях українських та зарубіжних учених: Ю.В. Андрущакевич, В.М. Баранова, О.К. Безіної, М.Ш. Гамідова, К.В. Горобця, В.В. Дудченко, М.В. Залоіло, Н.Б. Зейдера, В.Н. Каргашова, М.І. Козюбри, К.І. Комісарова, К.В. Коновалової, Н. М. Крестовської, А.Ф. Крижанівського, В.В. Лазарева, П.О. Недбайла, Ю.М. Оборотова, С.В. Полєніної, П.М. Рабіновича, І.М. Сенякіна, В.В. Форманюка, Т.Я. Хабрієвої, О.Ф. Черданцева, Г.Г. Шмельової, та інших.

Утім, відсутність єдності у розумінні сутності та правової природи правоконкретизації, термінологічна неузгодженість поняття «конкретизація правових норм», критерії типологізації зазначеного явища до сьогодні є актуальними проблемами загальнотеоретичної юриспруденції.

Зв'язок роботи з науковою програмою, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тем науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671), «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 рр. та плану науково-дослідної роботи

кафедри загальнотеоретичної юриспруденції «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є дослідження поняття та видів конкретизації українського права, що зумовило постановку таких задач:

дослідити теоретичні підходи до конкретизації права та визначити її поняття;

виявити зміст конкретизації права як категорії загальнотеоретичної юриспруденції;

розглянути підстави класифікації видів конкретизації права та характерні ознаки їх проведення;

розкрити сутність та основні вимоги ідеології конкретизації права;

встановити особливості конкретизації конституційно-правових норм в законодавстві України;

обґрунтувати особливості конкретизації українського права у публічно-правовій та приватноправовій сферах;

виявити специфіку конкретизації права у процесі правозастосовної діяльності;

охарактеризувати моделі конкретизації права в сучасній юридичній науці.

Об'єктом дослідження є сучасне право як феномен правової реальності.

Предметом дослідження є поняття і види конкретизації в українському праві.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є методи, які базуються на вимогах всебічного аналізу питань здійснення правоконкретизуючої діяльності.

В основу методології дослідження покладено комплекс методологічних підходів, філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в загальнотеоретичній юриспруденції.

Герменевтичний підхід нашою хує дослідника керуватись не лише законом, але й чуттям духу всього права в цілому, розумінням духу, яким проникнуті всі тексти. Конкретизація права відбувається завдяки герменевтичному колу – для розуміння цілого необхідно зрозуміти окремі його частини, але для розуміння окремих частин вже слід мати уявлення про зміст цілого. Системний підхід об'єднав дослідження конкретизації права у взаємозалежності правотворчої, правозастосовної та правоінтерпретаційної конкретизації, і кожен з цих видів привносить щось конкретне в унікальні характеристики загальної конкретизації права. Антропологічний підхід допоміг дослідити потенціал людини при

конкретизації права та акцентувати увагу на права і свободи людини, які підлягають конкретизації права.

У відповідності до встановлених підходів у процесі дисертаційного дослідження використовувалися: *загальнонаукові методи* (теоретичні та емпіричні): діалектика, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення та ін. Вказані методи застосовувалися впродовж всього дослідницького процесу та за допомогою них виявлялися об'єктивні історичні, соціальні, етнічні закономірності розвитку письмових правових актів; *спеціально-наукові методи* теорії держави і права: історико-правовий метод – для вивчення історичного розвитку етапів формування основних правових концепцій поняття «конкретизація права» (підрозділи 1.1., 1.2., 1.4.); логіко-семантичний метод – для поглиблення та розвитку категорійного апарату загальнотеоретичної юриспруденції (підрозділи 1.3., 2.1., 3.1., 3.2., 3.3.); герменевтичний метод – для дослідження особливостей розуміння змісту правових норм які підлягають конкретизації (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.); формально-догматичний метод – при аналізі положень нормативно-правових актів, встановленні зовнішніх ознак правових явищ, їх відмінності між собою та відпрацюванні дефініцій (підрозділи 1.4., 2.1., 2.2., 2.3.); порівняльно-правовий – для зіставлення конкретизації права з іншими категоріями загальнотеоретичної юриспруденції та особливостями (підрозділи 2.1., 3.3.).

Нормативною основою дослідження є: Конституція України, українське законодавство, зарубіжне законодавство, та інші форми права.

Емпіричну базу дослідження становлять: судова практика Верховного Суду України, Конституційного Суду України, та інші акти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому на основі сучасної методології права здійснено загальнотеоретичне обґрунтування поняття і видів конкретизації в українському праві. Новизну дослідження сформульовано у таких положеннях:

уперше:

визначено вузький та широкий підхід до розуміння конкретизації права. Представники вузького підходу до конкретизації права досліджують лише правотворчу конкретизацію права. Представники широкого підходу досліджують конкретизацію права не лише при правотворчості, а і при правозастосуванні та інтерпретації правових норм, причому дослідженню підлягають не лише зміст норм права, а й особливості їх дії;

встановлено та досліджено поняття «ідеологія конкретизації права», яка являє собою сукупність вихідних настанов, концепцій, принципів у яких не тільки відображається та оцінюється відношення правотворця

до діяльності з конкретизації права, але й якими йому необхідно керуватися при здійсненні такої діяльності;

розкрито особливості конкретизації Конституції України та практику конкретизації закріплених у конституції прав та обов'язків. Встановлено, що конкретизація конституційних норм може здійснюватися на двох рівнях: зовнішньому та внутрішньому. Внутрішня конкретизація, по суті, відображає процеси еволюціонування суспільних відносин у тексті основного закону. У свою чергу зовнішня конкретизація є відображенням змісту конституційної норми у іншому правовому акті, який містить в собі нові елементи деталізації регулювання суспільних відносин, що по суті не виходять за межі встановлені конституційною нормою;

виявлено цінність моделей конкретизації права в сучасній юридичній науці, які створюються вченими-юристами в монографіях, інших наукових публікаціях, коментарях до законів тощо. Створення доктринальних моделей конкретизації потребує від суб'єктів опанування спеціальними науковими знаннями, уміннями їх реалізувати. Вони є результатом саме наукового аналізу права і слугують засобом задоволення потреб суспільства;

удосконалено:

визначення конкретизації права як прийому юридичної техніки, завдяки якому досягається деталізація й уточнення положень та порядку дії абстрактної норми права за умовою збереження її сутності, який здійснюється компетентним суб'єктом та отримує вираження у тексті правового акту;

положення про сутність конкретизації у правозастосовній діяльності та її видів: конкретизації юридичних норм, сформульованих у загальному виді й обумовленої тим, що в ряді випадків законодавець не завершує правотворчий процес, а надає можливість його завершення правозастосовній практиці; конкретизації оціночних понять і термінів ознаки яких не закріплені в законі, тому конкретизація їх відбувається в процесі правозастосування; конкретизації при наявності прогалин у праві, тобто в ситуаціях коли відсутнє правове регулювання відповідних суспільних відносин, але які цього потребують і знаходяться в сфері правового регулювання;

висновки про місце конкретизації права в системі категорій юриспруденції та обґрунтовані її відмінності від індивідуалізації, юридичної кваліфікації, уніфікації, правової комунікації. Встановлено іманентні особливості, мета, прийоми конкретизації права і особливий характер її співвідношення з категоріями загальнотеоретичної юриспруденції;

набули подальшого розвитку:

визначення наступних понять: *правотворча конкретизація* – прийом юридичної техніки, який здійснюється компетентним органом за допомогою зменшення рівня абстрактності змісту загальної норми (принципу) з ціллю підвищення точності і визначеності правової регламентації суспільних відносин і результатом якого є встановлення правових норм (принципів); *правозастосовна конкретизація* – прийом юридичної техніки, результатом якого є уточнення дії загальної і абстрактної правової норми (принципу) у правозастосовній діяльності, який здійснюється компетентним суб'єктом і відноситься до індивідуального (одиночного), персонально-визначеного суб'єкта як учасника конкретних відносин; *правоінтерпретаційна конкретизація* – прийом юридичної техніки у формі діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, результат якого спрямований на одноманітне, визначене, точне та досконале розуміння ідеї права, тієї правової норми (принципу), яка необхідна для визначених обставин і зміст якої поглиблюється;

положення щодо особливостей конкретизації права у публічно-правовій сфері. Встановлено, що в основі публічних галузей права лежить конкретизаційно-деталізаційний критерій, згідно із яким наголошується на необхідності чіткого визначення меж дозволеної та обов'язкової поведінки суб'єктів права, які мають чітко усвідомлювати із текстів правових актів яку саме модель поведінки їм слід обрати;

наукові висновки про доцільність використання у приватноправовій сфері критерію вибіркової при проведенні конкретизації, бо правове регулювання сфери приватного інтересу зумовлено необхідністю встановлення «моделі» правового впливу та залишення диспозитивного аспекту можливості вибору типу поведінки учасниками суспільних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у: *науково-дослідній роботі* – для подальшого вивчення теорії конкретизації права та її видів у загальнотеоретичній юриспруденції; *юридичній практиці* – для вдосконалення й підвищення ефективності правового регулювання, здійснення конкретизації права в правозастосовній, правоінтерпретаційній та правотворчій діяльності; *навчально-методичній сфері* – для підготовки підручників та науково-методичних рекомендацій у ході викладання навчальних дисциплін «Загальнотеоретична юриспруденція», «Юридична техніка», «Герменевтика права».

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й результати дисертаційної роботи обговорювались на засіданнях кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська

юридична академія» та пройшли апробацію на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року), «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 року), «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Запоріжжя, 23-24 жовтня 2015 року), «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 22-23 липня 2016 року), «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м. Дніпро, 7-8 жовтня 2016 року).

Публікації. Положення та результати дисертаційного дослідження відображені в десяти публікаціях: п'яти статтях, чотири з яких опубліковано у вітчизняних фахових наукових виданнях, та одній статті в зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у п'ятьох тезах у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновку та списку використаних джерел. Обсяг тексту дисертації складає 218 сторінок, з яких 22 сторінки займає список використаних джерел, що нараховує 228 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і наукову новизну теми дослідження, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначається мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, проаналізовано його методологічну основу та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Методологічні засади конкретизації права» складається з чотирьох підрозділів, які присвячено аналізу теоретичних підходів до конкретизації права, дослідженню конкретизації права як категорії загальнотеоретичної юриспруденції і підстав класифікації конкретизації права, а також розкриттю основних вимог ідеології конкретизації права.

У **підрозділі 1.1. «Аналіз теоретичних підходів до конкретизації права»** розглянуто особливості виникнення, становлення, використання, розуміння та розвитку феномену конкретизації права. Надано оцінку стану наукових досліджень щодо конкретизації права і встановлено існування двох підходів до конкретизації права. Представники вузького підходу досліджують виключно сутність правотворчої конкретизації та закономірностей її проведення. Проаналізовано останні новації в сфері

дослідження правотворчої конкретизації і виокремлено, які переваги та недоліки мають представники вузького підходу до конкретизації права в своїх наукових дослідженнях. Розкрито широкий підхід до конкретизації права, який полягає в дослідженні конкретизації права не лише при правотворчості, а і при правозастосуванні та інтерпретації правових норм. Досліджено погляди науковців, які дотримуються широкого підходу до конкретизації права. Розкрито переваги, які надає широкий підхід для досконалої та ефективної конкретизації права.

У **підрозділі 1.2. «Конкретизація права як категорія загальнотеоретичної юриспруденції»** визначено поняття конкретизації права, розкрито сутність конкретизації права як перехідного містка від невизначеності до визначеності права. Розкрито основні характеристики конкретизації права: конкретизація права – це прийом юридичної техніки; конкретизація права здійснюється компетентним суб'єктом; конкретизація права отримує вираження у тексті нового правового припису; конкретизація права спрямована на досягнення деталізації і уточнення положень та порядку дії абстрактної норми права за умовою збереження її сутності; конкретизація права націлена на досягнення максимальної правової визначеності та на регламентацію суспільних відносин, при якій досягається повнота регулювання, єдність суспільних відносин визначеного виду; конкретизація права має проводитись згідно до технології конкретизації права; конкретизація права має характерний їй об'єкт, юридичні прийоми. Проаналізовано засоби, які використовуються при конкретизації права, і досліджено місце конкретизації права в категоріальному апараті загальнотеоретичної юриспруденції.

У **підрозділі 1.3. «Підстави класифікації конкретизації права»** розглянуто підстави класифікації конкретизації права: у залежності від стадії правового регулювання, на якій здійснюється конкретизація виділяють: правотворчу, правозастосовну, правоінтерпретаційну; за шляхом руху від невизначеності до визначеності права: предметну і логічну; в залежності від рівня конкретизації оціночного поняття: абсолютну та широку; в залежності від рівня акту яким приймається конкретизація права: на внутрішньому рівні і на зовнішньому рівні; в залежності від рівня в ієрархії правових норм: конкретизація права на державному рівні і конкретизація права на локальному рівні; розглянуто основні особливості, цілі, зміст цих видів конкретизації права. Встановлено, що для дослідження, вироблення прийомів і рекомендацій щодо проведення конкретизації доречно виділити такі види конкретизації права як: конкретизація в публічно-правовій сфері і конкретизація в приватноправовій сфері.

У підрозділі 1.4. «Ідеологія конкретизації права: основні вимоги» досліджено принципи, які в своїй сукупності складають ідеологію конкретизації права. Виявлено особливості принципу законності при конкретизації права та розкриваються його вимоги. Зазначається, що в режимі законності саме праву відводиться основна роль у регулюванні суспільних відносин. Досліджено принцип обґрунтованості при конкретизації права, відповідно якому конкретизація має базуватися на результатах наукового осмислення чинного законодавства та тенденціях розвитку права, ідеях і концепціях сучасної юридичної науки. Розкрито принцип професіоналізму, згідно з яким, конкретизацією права мають займатися фахівці, які можуть забезпечити високий рівень прийнятих рішень. Уведено принцип ситуаційності при конкретизації права, який забезпечує відповідність конкретного випадку конкретизації права вимогам тієї правової ситуації яка підлягає вирішенню.

Розділ 2 «Конкретизація законодавства України» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено сутність, поняття, особливості, практику конкретизації конституційно-правових норм в законодавстві України, конкретизації в публічно-правовій сфері права і конкретизації в приватноправовій сфері права.

У підрозділі 2.1. «Конкретизація конституційно-правових норм як шлях до досягнення верховенства права» досліджено важливість Конституції України як акта вищої юридичної сили та прямої дії та обґрунтовано порядок і необхідність конкретизації конституційних норм, досліджено важливість легальної конституційної конкретизації права. Визначено, що конкретизація Конституції України здійснюється двома основними шляхами: у правотворчій діяльності Верховної Ради України (уточнення норми Конституції України) та в інтерпретаційній діяльності Конституційного Суду України (конкретизація дії конституційної норми). Досліджено механізм правотворчої конкретизації конституційно-правових норм і наведено практичні приклади конкретизації законами прав і обов'язків, які знаходяться в Конституції України. Встановлено напрямки конкретизації конституційно-правових норм і виокремлено критерії, яким мають відповідати нормативні акти, що конкретизують конституційні положення. Досліджено інтерпретаційну конкретизацію права Конституційним Судом України, проаналізовано методи, юридичну природу та форми такої конкретизації права.

У підрозділі 2.2. «Публічно-правова сфера конкретизації українського права» розглянуто сутність, особливості конкретизації в публічно-правовій сфері, зокрема в кримінальному і адміністративному праві. Проаналізовано значення законотворчої конкретизації та розглянуто інші види конкретизації в кримінальному праві. Досліджено

на емпіричних прикладах конкретизацію кримінального кодексу України та вироблено рекомендації для підвищення якості й ефективності конкретизації в кримінальному праві. Використовуючи практичні приклади, проаналізовано види актів якими може здійснюватися конкретизація в адміністративному праві. Встановлено джерела у яких відображається конкретизація в адміністративному праві. Проаналізовано прагнення в публічно-правовій сфері конкретизації українського права до максимальної деталізації та існування високої частки конкретизуючих норм.

У підрозділі 2.3. «Приватноправова сфера конкретизації українського права» розглянуто роль диспозитивного методу правового регулювання у приватноправовій сфері права. Досліджено особливості конкретизації Цивільного кодексу України законами, підзаконними актами, судовою практикою та наведено практичні приклади такої конкретизації права та визначено ієрархію джерел конкретизації права: кодекси, закони, укази і розпорядження Президента України, акти уряду, локальні акти. Досліджено механізм конкретизації оціночних понять в приватноправовій сфері. На основі аналізу практики конкретизації в приватноправовій сфері, простежено особливості застосування критерію вибірковості та диспозитивного аспекту можливості вибору моделі поведінки суб'єктами відповідно до конкретизованих норм. Приділено значну увагу конкретизації у сфері локального регулювання.

У Розділі 3 «Особливості конкретизації права в юридичній діяльності в Україні», який складається з трьох підрозділів, розглянуто і проаналізовано особливості конкретизації в правозастосовній діяльності, конкретизації права в інтерпретаційній діяльності Верховного Суду України і моделей конкретизації права в сучасній юридичній науці.

У підрозділі 3.1. «Конкретизація права в процесі правозастосовної діяльності» визначено поняття правозастосовної конкретизації, її ознаки. Виокремлено види правозастосовної конкретизації права: 1) конкретизацію правових норм, сформульованих у загальному виді; 2) конкретизацію оціночних понять і термінів правової норми; 3) конкретизацію при наявності прогалин. Визначено проблеми конкретизації права при застосуванні антикорупційного законодавства та правозастосовної конкретизації судами України норм міжнародного права. Проаналізовано особливості використання при правозастосовній конкретизації національними судами практики Європейського Суду з прав людини.

У підрозділі 3.2. «Конкретизація права в інтерпретаційній діяльності Верховного Суду України» розглянуто діяльність Верховного Суду України по конкретизації права. Підкреслено важливість керівних роз'яснень, прийнятих Пленумом Верховного Суду України, які містять

інтерпретаційну конкретизацію законодавства та орієнтують судову практику на правильне застосування чинного законодавства. Розглянуто особливості постанов Пленуму Верховного Суду України як актів інтерпретації при конкретизації права. Досліджено роль правоположень як результатів узагальнень судової практики Пленумом Верховного Суду України та аналізу прийнятих рішень. Зазначено, що, враховуючи преюдиційність рішень Верховного Суду України та важливість роз'яснень і постанов як орієнтиру для правильного застосування права, необхідно значно збільшити інтерпретаційні повноваження Верховного Суду України.

У *підрозділі 3.3. «Моделі конкретизації права в сучасній юридичній науці»* визначено сутність моделей конкретизації права в сучасній юридичній науці. Проаналізовано роль доктринальних моделей конкретизації при здійсненні правотворчості та правозастосування. Обгрунтовано значення моделей конкретизації права в сучасній юридичній науці для правильного з'ясування змісту та суті правових норм. Виділено ознаки, які характерні для доктринальних моделей конкретизації права; проаналізовано суб'єктів створення моделей конкретизації права в юридичній науці. Зазначено важливість володіння такими суб'єктами спеціальними науковими знаннями, уміннями для розкриття соціальної сутності норм права. Визначено життєву необхідність існування моделей конкретизації права в юридичній науці та необхідність збільшення висновків науково-консультативних рад для усунення розбіжностей чи знаходження науковцями спільної думки, щодо проблемних ситуацій при створенні моделей конкретизації права в юридичній науці.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано найбільш суттєві положення, отримані в результаті дисертаційного дослідження, наведено нове вирішення наукового завдання, яке полягало у визначенні поняття та видів конкретизації українського права. До найбільш вагомих наукових результатів роботи належать такі:

1. Аналіз юридичної літератури та систематизація поглядів учених дав змогу виділити два підходи в дослідженні конкретизації права: вузький та широкий.

Вузький підхід зосереджено на дослідженнях лише правотворчої конкретизації. Погляди представників цього підходу є як радикальними, такими що визнають правотворчу конкретизацію як єдину можливу, так і лояльними, такими що визнають існування інших видів конкретизації, але повністю концентрують свою увагу саме на правотворчій конкретизації

права. Перевагою представників вузького підходу є те, що вони досить глибоко досліджують теоретичні аспекти правотворчої конкретизації. Такі як юридична техніка, яка використовується при конкретизації права, межі правотворчої конкретизації, механізм конкретизації права.

Широкий підхід орієнтовано на дослідження конкретизації права не лише при правотворчості, а і при правозастосуванні та правоінтерпретації. При такому підході має місце не лише конкретизація окремих положень та оціночних понять що містяться у нормах права, а й конкретизація їх дії. Широкий підхід збагачує конкретизацію права особливостями створення та фактичного застосування правових норм. Це досягається: по-перше, керуючись аналізом практики правотворчої конкретизації здійснювати подальше удосконалення права за допомогою нової правотворчої конкретизації; по-друге, використовуючи практичні результати правозастосовної конкретизації, виявляти недоліки в законодавстві України та розробляти шляхи усуненню. Не менш важливим аспектом досконалої і ефективної конкретизації при правозастосуванні слід визначити результати конкретизації в інтерпретаційній діяльності і моделі конкретизації права в сучасній юридичній науці.

2. Встановлено, що конкретизація права в своєму арсеналі має такі засоби як уточнення, деталізація, пояснення, доповнення, зміна, виправлення і розвиток. Розглянуто співвідношення та взаємодію конкретизації права з праворозумінням, індивідуалізацією, юридичною кваліфікацією. Визначено, що конкретизація в правозастосовній діяльності не зводиться лише до юридичної кваліфікації. Цей прийом юридичної техніки характерний для процесу індивідуалізації прав та обов'язків конкретних суб'єктів, тобто стадії винесення остаточного рішення в юридичній справі. Встановлено, що конкретизація може здійснюватися як у момент створення правової норми, що містить оціночне поняття (часткова конкретизація), так і в процесі застосування норми (остаточна казуальна конкретизація), а індивідуалізація має місце тільки на стадії застосування правової норми.

3. Виділено такі підстави і види конкретизації права: в залежності від стадії правового регулювання, на якій здійснюється конкретизація: правотворчу, правозастосовну, правоінтерпретаційну; в залежності від сфери, у якій здійснюється конкретизація права: конкретизація на внутрішньому рівні (внесення змін та уточнень до чинної норми), конкретизація на зовнішньому рівні (результат конкретизації закріплено в новій нормі); за шляхом руху від невизначеності до визначеності: предметну і логічну; за рівнем обов'язковості конкретизуючих норм: нормативну та казуальну; в залежності від напрямку правового

регулювання: ієрархічну й галузеву; в залежності від рівня конкретизації оціночного поняття: абсолютну та широку (відносну); в залежності від особливостей сфери права: конкретизація в публічно-правовій сфері, конкретизація в приватноправовій сфері; в залежності від рівня здійснення: конкретизація права на державному рівні, конкретизація права на локальному рівні, яка поділяється на організаційну, територіальну і відомчу.

4. Уведено поняття ідеології конкретизації права, що є сукупністю вихідних настанов, концепцій, принципів у яких не тільки відображається та оцінюється відношення правотворця до діяльності з конкретизації права, але й якими йому необхідно керуватися при здійсненні такої діяльності. Серед основних вимог (принципів), що забезпечують належну конкретизацію права, досліджено такі принципи: законності, обґрунтованості, професіоналізму, ситуаційності. Обґрунтовується важливість володіння професійними знаннями та навичками, здійснення конкретизації на правових засадах в кожній конкретній ситуації. Згідно принципу законності при конкретизації права повинно: відбуватися втілення ідеї панування права в житті суспільства; відбуватися дотримання верховенства закону, а найвищу юридичну силу повинна мати Конституція України; відбуватися забезпечення неухильної реалізації прав та свобод; бути неприпустимим свавілля у діяльності посадових осіб при конкретизації права. Конкретизація права повинна відображати об'єктивні потреби суспільного розвитку, враховувати досягнення юридичної науки і потреби суспільної практики, ґрунтуватися на компетентній думці вчених.

5. Встановлено, що конкретизація конституційних норм забезпечує баланс між необхідністю відображення вимог мінливих життєвих реалій та стабільністю основного закону держави. Конституція розрахована на тривалий період дії, в зв'язку з чим, приймаючи конкретизуючі нормативні акти, законодавець має можливість її актуалізувати.

У зазначеному аспекті, необхідно враховувати, що конкретизація конституційних норм може здійснюватися на двох рівнях: зовнішньому та внутрішньому. Внутрішня конкретизація, по суті, відображає процеси еволюціонування суспільних відносин у тексті основного закону. В свою чергу зовнішня конкретизація є відображенням змісту конституційної норми у іншому правовому акті, який містить в собі нові елементи деталізації регулювання суспільних відносин, що по суті не виходять за межі встановлені конституційною нормою.

6. Для публічно-правової сфери українського права є цілком характерним наявність конкретизуючих норм. У основі публічних галузей права знаходиться конкретизаційно-деталізаційний критерій, згідно із яким наголошується на необхідності чіткого визначення меж можливого

та обов'язкового. Суб'єкти права повинні чітко усвідомлювати із текстів правових актів яку саме модель поведінки їм слід обрати, що є дозволимим, а що заборонено. Таким чином, при правовому опосередкуванні публічно-правових норм простежується прагнення до їх максимальної деталізації, відтак, у відповідних галузях висока частка конкретизуючих норм.

7. Конкретизація права, являючись невід'ємною умовою забезпечення належного рівня впорядкування суспільних відносин, безумовно має місце й в приватноправовій сфері. Не викликає сумніву, що ключовим методом правового регулювання у згаданій сфері виступає диспозитивний. У приватноправовій сфері застосовується критерій вибірковості при проведенні конкретизації, бо тут необхідно задати «модель» врегулювання та залишити можливості вибору моделі поведінки суб'єктами. Відносини у зазначеній сфері характеризуються своїм різноманіттям і підвищеною динамічністю. У зв'язку з цим законодавець прагне в першу чергу врегулювати ті з них, які мають принципово важливе значення, інші ж повинні бути конкретизовані згодом. Таким чином, при правовому опосередкуванні відносин у приватноправовій сфері простежується прагнення до їх узагальнення.

8. Встановлено такі види конкретизації в правозастосовній діяльності: конкретизація юридичних норм, сформульованих в загальному виді; конкретизація оціночних понять і термінів правової норми; конкретизація при наявності прогалин у праві.

При конкретизації юридичних норм, сформульованих у загальному виді, юридична норма перетворюється в конкретне правило, що застосовується до певної обставини, факту, їх сукупності, індивідуалізуються, виробляються «конкретні форми реалізації дозволеного нормою загального типу поведінки». Особливістю конкретизації оціночних понять є те, що їх ознаки не закріплені в законі, і їх конкретизація відбувається у процесі правозастосування. Конкретизація правових оціночних понять, визначення явищ і фактів навколишньої дійсності, що входять до оціночного поняття стосовно до передбаченої законодавцем ситуації у процесі правозастосування, здійснюється шляхом їх оцінки та інших елементів логіко-гносеологічного і техніко-правового опосередкування юридично значущої дійсності. У випадках виявлення прогалин правозастосувач уповноважений звернутись до аналогії закону чи аналогії права та конкретизувати право для того чи іншого випадку.

9. Питання співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права при конкретизації в правозастосовній діяльності в Україні нагально потребує чіткішої регламентації. Аналізуючи положення окремих українських правових актів, можна зробити висновок про схожість практики при конкретизації в правозастосовній діяльності України

в цьому питанні з практикою багатьох держав Європейського Союзу, що, як видається, є позитивним фактом. Українським судам необхідно ознайомлюватися безпосередньо з текстами рішень європейських судів, зокрема Європейського Суду з прав людини, оскільки, вирішуючи питання про виправданість втручання органів виконавчої влади в певні права людини, суди мають враховувати європейську практику з вказаних обставин.

10. В Україні можна виділити такі основні види інтерпретаційної конкретизації: конкретизація, що здійснюється Конституційним Судом України; конкретизація, що здійснюється Верховним Судом України. Інтерпретаційна конкретизація Конституційним Судом України – це прийом юридичної техніки у формі інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду в рамках законодавчо встановлених процедур за допомогою апробованих наукою і практикою методів та способів з подолання невизначеності розуміння Конституції і законів України з метою забезпечення конституційної законності і конституційного правопорядку.

Встановлено, що забезпечення однаковості та правильності у розумінні і застосуванні всіма судами загальної юрисдикції абстрактно-загальних норм та приписів законів є однією з цілей, яку можна досягти конкретизацією права. Досягнення цієї мети є одним з основних завдань найвищого органу у системі судів загальної юрисдикції – Верховного Суду України. Проведений в роботі аналіз показав, що керівні роз'яснення, які прийняті Пленумом Верховного Суду України, вміщують інтерпретаційну конкретизацію права та орієнтують судову практику на правильне застосування чинного українського права.

11. Досліджено сутність та наукову цінність моделей конкретизації права які формуються в юридичній науці та є факторами що впливають на правотворчу і правозастосовну конкретизацію, оскільки як правотворчі, так і правозастосовні органи, як правило, повинні враховувати їх у своїй роботі. Встановлено, що доктринальні моделі конкретизації права створюються вченими-юристами в монографіях, інших наукових публікаціях, коментарях до законів тощо. Доктринальні моделі конкретизації права створюються для роз'яснення незрозумілостей та неточностей в праві і їм притаманні такі ознаки: системність; мають високий авторитет; неодноразово використовуються широким колом практичних працівників та інших осіб; відображені в монографіях, статтях, підручниках, коментарях, довідникових записках, експертних висновках, документах. Вироблені в юридичній науці моделі конкретизації права виступають в якості збалансованих та всебічно обґрунтованих конструкцій які слід використовувати правотворцем в процесі створення правових норм та регулювання відносин у суспільстві.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях з юридичних наук:

1. Гордієнко О.С. Види конкретизації права / О.С. Гордієнко // Митна справа. – 2014. – № 2. – С. 17 – 21.
2. Гордієнко О.С. Конкретизація права в інтерпретаційній діяльності Верховного Суду України / О.С. Гордієнко // Юридичний вісник. – 2014. – № 6. – С. 295–300.
3. Гордієнко О.С. Конкретизація права в процесі правозастосовної діяльності / О.С. Гордієнко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. – 2015. – Вип. 14. – С. 33–36.
4. Гордієнко О.С. Ідеологія конкретизації права: основні вимоги / О.С. Гордієнко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Вип. 35. – С. 7–11.
5. Gordiienko O. Localconcretization of law / O. Gordiienko / Evropsky politicky a pravni diskurs. Brno. – 2015. – V. 2, Iss. 3. – P. 138–143.

Публікації апробаційного характеру:

6. Гордієнко О.С. Особливості локальної конкретизації права / О.С. Гордієнко // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року). – Одеса : Юрид. літ., 2015. – С. 75–77.
7. Гордієнко О.С. Конкретизація кримінального законодавства України / О.С. Гордієнко // Верховенство права та правова держава: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 року). – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2015. – С. 15–17.
8. Гордієнко О.С. Законність в ідеології конкретизації права / О.С. Гордієнко // Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Запоріжжя, 23-24 жовтня 2015 року). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 8–10.
9. Гордієнко О.С. Доктринальна конкретизація права / О.С. Гордієнко // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 22-23 липня 2016 року). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2016. – С. 8–11.
10. Гордієнко О.С. Правотворча конкретизація права / О.С. Гордієнко // Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 7-8 жовтня 2016 року). – Дніпро : Громадська організація «Правовий світ», 2016. – С. 5–7.

АНОТАЦІЯ

Гордієнко О.С. Поняття і види конкретизації в українському праві. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2017.

Дисертацію присвячено розкриттю сутності та особливостей конкретизації права та її основних видів в українському праві.

Проаналізовано теоретичні підходи до конкретизації права. Розкрито поняття, ознаки та основні види конкретизації права. Розглянуто місце конкретизації права в категоріальному апараті юриспруденції. Охарактеризовано особливості правотворчої та правозастосовної конкретизації права. Досліджено основні види правотворчої конкретизації права, специфіку їх здійснення, визначено значення правотворчої конкретизації права для підвищення точності і визначеності правової регламентації суспільних відносин. Досліджено основні види правозастосовної конкретизації права, порядок їх здійснення, встановлено особливості правозастосовної конкретизації норм міжнародного права. Проаналізовано основні напрямки дослідження конкретизації українського законодавства. Розглянуто недоліки конкретизації Конституції України. Запропоновано збільшення інтерпретаційних повноважень Верховного Суду України при конкретизації права. Визначено та досліджено напрямки та недоліки конкретизації публічно-правової і приватноправової сфери права України, запропоновано шляхи їх вирішення. Показана важливість моделей конкретизації права в сучасній юридичній науці, досліджено їх ознаки і фундаментальне значення для інших видів конкретизації права. Розкрито особливості локальної конкретизації права, досліджено її види, підкреслено її важливість як допоміжного регулятора для права, що постійно розвивається.

Ключові слова: конкретизація права, види конкретизації права, правотворча конкретизація, правозастосовна конкретизація, інтерпретаційна конкретизація.

АННОТАЦИЯ

Гордиенко А.С. Понятие и виды конкретизации в украинском праве. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и

права; история политических и правовых учений. – Международный гуманитарный университет», Одесса, 2017.

Диссертация посвящена раскрытию сущности и особенностей конкретизации права и ее основных видов в украинском праве.

Проанализировано теоретические подходы к конкретизации права. Раскрыты признаки и основные виды конкретизации права. Рассмотрено место конкретизации права в категориальном аппарате юриспруденции. Конкретизация права – это прием юридической техники, благодаря которому достигается детализация и уточнение положений и порядка действия абстрактной нормы права при условии сохранения ее сущности, который осуществляется компетентным субъектом и получает выражение в тексте правового акта. Она нацелена на достижение максимальной правовой определенности, и на такую регламентацию общественных отношений, при которой достигается полнота регулирования, единство общественных отношений определенного вида. Уточнение, детализация, объяснение, дополнение, изменение, исправление, развитие рассматриваются как средства, с помощью которых достигается необходимая конкретизация права и различные этапы самой конкретизации права. Конкретизация содержания правовых норм вытекает из объективности и обобщенности юридических предписаний, порождающих такое свойство права, как его неопределенность.

Охарактеризовано особенности правотворческой и правоприменительной конкретизации права. Исследованы основные виды правотворческой конкретизации права, особенности их осуществления, определено значение правотворческой конкретизации права для повышения точности и определенности правовой регламентации общественных отношений. Под правотворческой конкретизацией следует понимать прием юридической техники, который осуществляется компетентным органом посредством уменьшения уровня абстрактности содержания общей нормы с целью повышения точности и определенности правовой регламентации общественных отношений, результатом которого является установление правовых норм. Исследованы основные виды правоприменительной конкретизации права, порядок их осуществления, установлены особенности правоприменительной конкретизации норм международного права.

Проанализировано основные направления исследования конкретизации украинского законодательства. Рассмотрено недостатки конкретизации Конституции Украины. Предложено увеличение интерпретационных полномочий Верховного Суда Украины при конкретизации права. Определены и исследованы направления и недостатки конкретизации частноправовой и публично-правовой

сферы права Украины, предложены пути их решения. Установлено, что интерпретационная конкретизация права направленная на однообразное, определенное, точное и совершенное понимание идеи права, той правовой нормы (принципа), которая необходима в определенных обстоятельствах и содержание которой углубляется. Показано значение доктринальных моделей конкретизации права, исследованы их признаки и основоположность для других видов конкретизации права. Раскрыты особенности локальной конкретизации права, исследованы ее виды, подчеркнута ее роль как вспомогательного регулятора для развития украинского права.

Ключевые слова: конкретизация права, виды конкретизации права, правотворческая конкретизация, правоприменительная конкретизация, интерпретационная конкретизация.

SUMMARY

Gordienko A.S. Concept and Types of Concretization in Ukrainian Law. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law. Speciality 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Studies. – International Humanitarian University. – Odessa, 2017.

The thesis reveals the essence and main types of the concretization in Ukrainian Law.

Analyzes theoretical approaches to concretization of law. The concept, characteristics and main types of concretization of law have been disclosed. Considers the role of concretization of law in categorical apparatus of jurisprudence.

Essence of law-making and law-enforcement concretization have been characterized. Highlights main types and implementation of law-making concretization. Defines significance of law-making concretization for improving and clarifying of legal regulation. Analyzes main types of law-enforcement concretization, process of implementation, in particular concretization of international law.

Main research directions of concretization of Ukrainian legislation have been analyzed. Defects of concretization in the field of Constitutional Law are revealed. Proposes to increase interpretive competence of the Supreme Court of Ukraine. Defects of concretization in the field of sectoral legislation have been defined; probable solutions of the problem have been offered. Doctrinal models of law concretization have been highlighted, and their importance has been proved. Features of local concretization of law and its forms have been disclosed; its importance as an auxiliary legal controller have been noted.

Keywords: concretization of law, types of concretization of law, law-making concretization, enforcement concretization of law, interpretative concretization of law.

Підписано до друку __. __. 2017.
Формат 60x90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.